

Vooruitzien met een terugblik

De Piramide van Austerlitz

“[...] de pyramide, de eeuwige deceptie die wat morsig tussen de boomtoppen piemelt.”

(Utrechts Nieuwsblad, 27.5.1998)

In het Jaarboek Oud Utrecht 1970 schreef W. Grapendaal het artikel Fragmenten uit de geschiedenis van de buurtschap Austerlitz. Zoals de titel al suggereert: fragmentarisch. Vanwege het fragmentarische karakter van deze en andere vroegere publikaties, waardoor veel vragen tot nu toe onbeantwoord bleven, wordt door mij al geruime tijd archiefonderzoek gedaan naar het kamp (1804-1808), de piramide en het ontstaan van het dorp Austerlitz. Hoewel dit onderzoek nog niet is afgerond, is een aantal zaken inmiddels voldoende duidelijk geworden. Het totale resultaat van het lopende onderzoek zal in een nieuwe, toekomstige publicatie worden vastgelegd. Gelet op de hierboven geciteerde toestand van de piramide en ook op het 200-jarig bestaan van dit monument in 2004, is het naar mijn mening tijd om hier opnieuw bij stil te staan. Vandaar dit artikel, dat – vooruitziend naar het jubileumjaar – een terugblik op de geschiedenis van de piramide biedt.

De stad Utrecht in 1804

Vroeg in 1804 benoemde Napoleon zijn vriend, leeftijd- en studiegenoot Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont tot opperbevelhebber van alle in de Bataafse Republiek verblijvende militairen. Marmont werd in 1774 geboren in Châtillon-sur-Seine, een wat dromerig stadje halverwege Parijs en Dyon. Al jong ging hij de krijgskunde bestuderen, met specialisatie de artillerie. Op dezelfde school

studeerde ook een zekere Napoleon Bonaparte. De scherpzinnige Marmont voorzag dat Bonaparte een belangrijke toekomst tegemoet ging. Het kon geen kwaad dicht in zijn buurt te blijven. Dat heeft gewerkt en leidde er onder meer toe dat Napoleon Marmont meenam op veldtochten, waar hij zeer succesvol opereerde. Uiteindelijk leidde het tot Marmonts benoeming in onze Republiek. Hij was toen dertig jaar oud, generaal en enorm ijdel en eerzuchtig. De benoeming was geheel buiten onze landsregering om gegaan. Een schoffering, maar bepaald niet de eerste. De totale kosten van onze landmacht beliepen bijna 25 miljoen gulden per jaar, waarvan tien miljoen werd besteed aan onderhoud van de Franse troepen. Een enorme opgave voor de zeer verarmde landsregering. Na het uitbreken van vijandelijkheden met Engeland in 1803 was het aantal Franse soldaten vastgesteld op 18.000 man.

Marmont besloot zijn hoofdkwartier in Utrecht te vestigen, vanwege haar centrale ligging. Het stadsbestuur deed er alles aan om het Marmont naar de zin te maken. De voorbereidingen voor zijn komst gaven de burgers de indruk dat een “monarch” in aantocht was. In de avond van de 19e februari 1804 reed Marmont met zijn gevolg in open wagens de stad binnen, voorafgegaan en gevolgd door vrolijk spelende trompetters. De volgende morgen werden er op de stadswallen vijftig kanonschoten afgevuurd ter ere van Marmonts komst. De stad zou het weten! Vanaf dat moment stroomden er dagelijks militairen de stad binnen. Volgens de officiële regels moesten Marmont en zijn officieren van hun speciale

toelagen zelf hun huisvesting zoeken en bekostigen. Maar het stadsbestuur had al begrepen, dat Marmont de regels niet op zichzelf van toepassing achtte en had in allerijl het logement “Groot Paus-huize” voor hem in orde gemaakt. Het “Place Royal” en het “Kasteel van Antwerpen” konden dienen als verblijfplaats voor de overige officieren. En de 5.000 manschappen? Ja, dat was nog even een probleem ...

Het stadsbestuur had nog geen weet van Marmonts karakter en eisen. Lang zou dat niet duren. “Groot Paus-huize” wees hij af met de kwalificatie “kroeg”. Ook een zeventien kamers tellend onbewoond pand aan de Minrebroederstraat voldeed niet. Uiteindelijk nam hij genoegen met de woning van de heer Jan J. van Westreenen aan de Nieuwe Gracht, die zijn huis daarvoor verliet. Het meubilair wenste Marmont vervangen te zien door voorbeelden van de nieuwste smaak. Het kostte de stad f 5.200,-. Het begin van zijn optreden droeg een duidelijk stempel. Hij maakte hier de dienst uit. Ook de huisvesting van Marmonts staf- en hoofdofficieren bezorgde het stadsbestuur veel hoofdbreken. En na deze hoge officieren volgden de kapiteins, de adjudanten, de commissarissen, de schrijvers ... In elkaar snel opvolgende brieven van stads- en provinciebestuur naar de Staatsregering sprak men zijn bevreemding uit over de houding van Marmont, commandant namens een natie “waarmede wij door de heilige banden van bondgenootschap verbonden zijn.” Het Staatsbewind vond het “een ongehoorde vordering”, maar deed verder niets. Zij zou in de toekomst nog met veel “ongehoords” te maken krijgen.

Allerlei lokaliteiten werden gevorderd voor inkwartiering van soldaten: de Hieronymusschool, het Barbara- en Laurentie Gasthuis, het Anthonie Gasthuis, de katholieke kerk achter de Wal en het huis van de graven van Athlone. In de Geertekerk, de Mariakerk en de muziekschool werden militaire goederen opgeslagen. Het Jacobs Gasthuis kreeg als bestemming militair hospitaal. Het kostte allemaal veel geld en moeite. Geld: van februari tot en met juli 1804 niet minder dan f 16.590,-. Moeite: in wijk I van de stad stonden 274 woningen. Slechts 122 waren er geschikt voor inkwartiering. De overigen niet, of omdat de bewoners onvermogen waren of omdat het "Godt kamere" (kleine bejaardenhuizen) waren.

Al in maart zag het stadsbestuur zich gedwongen maatregelen – lees: extra belastingen – in te voeren vanwege de ernstige financiële situatie. Door de tijdsomstandigheden was de stedelijke schatkist "merkelijk ten achteren gekomen." In 1804 heeft de inkwartiering Utrecht f 120.000,- gekost; ongeveer f 40,- per inwoner. Een gemiddelde arbeider moest daar langer dan een maand voor werken ...

Hoe zag Marmont de situatie die hij hier aantrof? Over de Utrechters was hij – uitgezonderd zijn huisvesting – wel tevreden: "Gedurende eenige dagen gaf men te onzer eere de schitterendste feesten, waaraan de geheele bevolking en die der omstreken deelnam." Deze – veel later – door hem genoteerde herinneringen zijn gekleurd en geven weer hoe hij het zich graag herinnerde. Toen kort na Marmonts komst ook zijn echtgenote tijdelijk naar Utrecht kwam, noteerde een Utrechts bur-

ger dat haar aanwezigheid "hen geen meerdere ingang bij de lieden van de eerste rang" verschafte en over schitterende feesten berichtte de Utrechtsche Courant met geen woord. Wat ons land betrof, had Marmont ook een visie: alles verkeerde hier in wanorde. De troepen waren aan hun lot overgelaten en in het grootste verval. Het landsbestuur was samengesteld uit figuren van "grote middelmatigheid." Maar gelukkig: dezelfde regering "veronderstelde bij mij capaciteiten en vastberadenheid; mijn ijver en onbaatzuchtigheid waren bekend en iedereen beijverde zich om mij te gehoorzamen." Het is duidelijk: Marmont was zeer met zichzelf ingenomen. Zó zeer, dat hij de werkelijkheid niet kon zien, als hij dat al wilde.

Wel had Marmont gelijk met zijn opmerking over de toestand van de militairen. Ze waren in donkere, vochtige en ongezonde kazernes ondergebracht, over het hele land verspreid en veel samenhang was er niet. Marmont eiste dat dit veranderen zou. "Ik overdreef niets in mijn eisen, maar zij werden wel op zo'n manier gesteld dat weigering onmogelijk was. [...] Ik besloot ze te doen kamperen." In deze laatste opmerking ligt het begin van het legerkamp op de heide boven Driebergen.

Naar de heide

2 April 1804 schreef Marmont aan de minister van Oorlog dat het "van groot nut voor de troepen zou zijn als zij zouden kunnen kamperen. Ik verzoek u alles beschikbaar te stellen [...] voor 16 tot 18 duizend man." Het door hem beoogde kampterrein lag ten noorden van Driebergen. Een open heivlakte, want van bebos-

sing was in dit gebied begin vorige eeuw nog nauwelijks sprake. De op- en inrichting van een dergelijk kamp vergde een enorme organisatie en grote investeringen. De eerste zorg was goed drinkwater. Door onder andere in Utrecht gevorderde werklieden werd een dertigtal waterputten gegraven. De tweede zorg vormden tenten, want die waren niet voorradig. De tent van Marmont moest voldoende groot zijn om deze in verscheidene appartementen op te delen. De soldatententen moesten groot genoeg zijn om tien personen in onder te brengen. Bij aankomst van Marmonts tent in Utrecht schatten ooggetuigen de waarde op f 12.000,- en daar moest een daggelder 32 jaar voor werken. Niettegenstaande de schrikbarende staatsschuld was de tent een cadeau van het Staatsbewind. Ter vergelijking: in 1916 had de bouw van de toch flink bemeten St. Josephkerk in Zeist f 18.000,- gekost.

Teneinde zo natuurlijk mogelijk te kunnen oefenen moesten er kanonnen komen. Die waren er niet en door de "continuee en gewigtige uitgaven" waren de fondsen opgedroogd. Toch kwamen ze er, op tijd, op kosten van ons land. Omdat er natuurlijk nog veel nodig was om het kamp te doen functioneren, – "deze verschillende voorwerpen worden met het hoogste ongeduld ingewacht" – besloot het Staatsbewind op 14 mei 1804 de rijksbegroting voor dat jaar met f100.000,- te verhogen.

In de stad was het nu een drukte van belang. Lijndraaiers, zijl-makers en touwslagers maakten overuren. Er werd in ploegendienst gewerkt, zelfs op zondagen. Zo kon in rap tempo een groot

aantal gebouwen op de heide verrijzen: houten loodsen, schuren, kramen en stallen, die dienst gingen doen als winkels, magazijnen en bergplaatsen. De minister van Oorlog had de Bataafse luitenant-ingenieur De la Rochette tot commandant over deze werkzaamheden benoemd, maar dat accepteerden de Fransen niet. Toegeven aan deze Franse druk betekende onmiddellijk weer hogere kosten. Wat De la Rochette had ontworpen, kostte de staat "maar" f 5.000,-, wat de Franse ingenieurs hadden bedacht, f 27.000,-. We zien dan voor het eerst dat Marmont begrip kreeg voor de onhoudbare financiële situatie: hij keurde de Franse concepten af.

Zo vorderden de werkzaamheden gestaag, ondanks vele problemen. Het aantal militairen in Utrecht nam zo snel toe, dat de bakkers het werk niet meer aankonden. Daarom werd besloten bij de boerderij annex herberg en bakkerij "Griethuyse" aan de huidige Oude Woudenbergse zandweg vijf stenen ovens en een slagerij te bouwen.

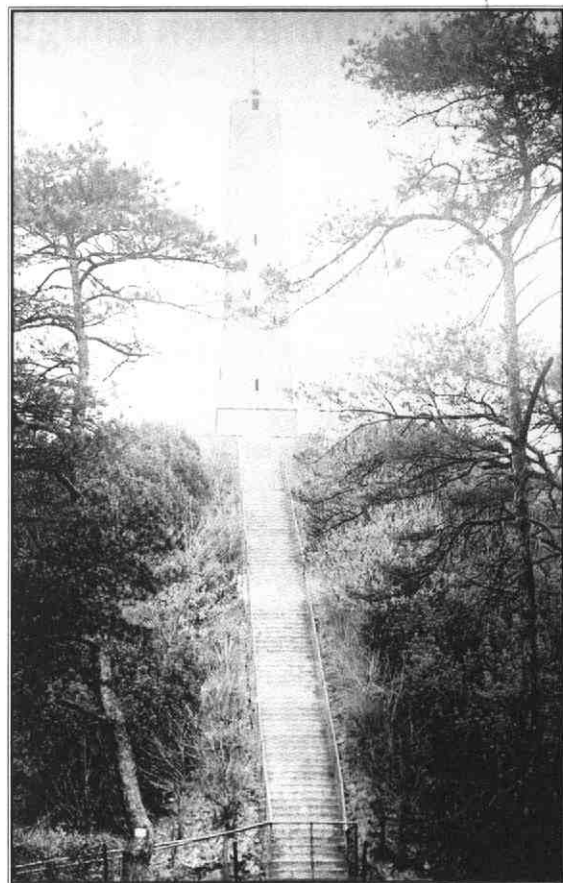
Op een geplaatste advertentie om in het kamp te komen wonen "met winkels of kraamen", of om daar "mondbehoefden, dranken als andersins" uit te venten, werd ruimschoots gehoor gegeven. Uit het hele land vestigden zich marketenters in het kamp. Het morele gehalte van deze lieden liet nogal te wensen over, maar kon men dat deze allerarmsten uit de samenleving kwalijk nemen?

De troepen op mars, het kamp in gebruik

De eersten die het kamp betrokken waren de in Utrecht gelegerde militairen, die onder leiding van

generaal Boudet op 30 juni 1804 op weg gingen. In de daarop volgende dagen stroomde het kamp vol met ongeveer 16.000 militairen. De overige 2.000 werden in dorpen in de omgeving ingekwartierd; de cavalerie in Amersfoort, Woudenberg en Driebergen, de artillerie in De Bilt, huzaren in Woudenberg, enz. Ook Marmont verhuisde 9 juli met zijn hoofdkwartier naar de heide.

Het staat er zo simpel: 18.000 militairen die zich met hun bezittingen, hun kanonnen en munitie moesten verplaatsen, maar het vergde een geweldige inspanning. Er waren geen wegen of vaarwaters naar het kamp. Toch moesten enorme hoeveelheden materiaal naar het kamp vervoerd worden en – eenmaal bewoond – dagelijks grote hoeveelheden voedsel voor mensen; haver, hooi en stro voor 900 paarden. Hoe? Wagens en paarden vorderen was de enige mogelijkheid. Los daarvan was er bijvoorbeeld nog de eis van Marmont, dat er dag en nacht twaalf wagens met 24 paarden voor hem in het kamp klaar moesten staan. Alle boeren tot in de wijde omtrek van Utrecht kregen met de vorderingen te maken, midden in het oogstseizoen. Een regelrechte ramp, want hoe moesten de hooibergen gevuld en de opbrengsten van land en boomgaarden vervoerd worden? Het ergste van alles was nog, dat de gevorderde wagens dikwijls dagenlang voor niets stonden te wachten, omdat er net op dat moment geen aanvoer in de stad was en omdat de coördinatie slecht verliep. Eten en drinken kregen de boeren niet en de vastgestelde vergoeding werd ook nogal eens "vergeten." Het is voor ons haast niet meer voor te stellen, wat de

*De Piramide in ca.
1930
(glasplaat)*

boeren te verduren hebben gehad. De stads- en dorpsbestuurders – niet te vergeten – trouwens ook: zij ontvingen order op tegenorder. Begin juli vroeg de stad Utrecht aan de minister van Oorlog om vergoeding van de tot dusverre gedane uitgaven "voor gepreste scheepens- en rijtuigdiensten ten dienste van de Fransche troupes." Maar daar kon de minister helaas (nog) niet aan voldoen: de regering was nog met de Franse overheid in bespreking...

Marmont kon nu beginnen met de verwezenlijking van zijn ideaal: de geoefendheid van zijn troepen tot grote hoogte opvoeren. In Zeist wenste hij de kweekschool van het "beste leger hetwelk in de nieuwe tijden heeft bestaan." Er werden grote militaire oefeningen gehouden; de eerste op 14 juli met 11.000 soldaten. Deze oefeningen werden "manoeuvres" genoemd. Naast deze manoeuvres werd er dagelijks geoefend in bataljons- of divisieverband. Dit bracht de Utrechtsche Courant tot de vaststelling dat het kamp "inderdaad

een school voor de krijgskunde was." De aanwezigheid van een dergelijk uniek kamp had een sterke aantrekkingskracht. Vanuit het hele land kwamen er bezoekers om dit spektakel met eigen ogen te kunnen zien. Hierdoor kreeg de economie van Utrecht een stimulans. De bezoekers arriveerden in de stad, zochten een overnachtingsadres en de volgende dag vervoer naar de heide. Kruidenier Schneiders uit de Bakkersteeg veranderde zijn bestelwagen ijlings in een voor passagiers geschikte kar, vertrok om acht uur naar het kamp en keerde 's avonds om negen weer terug. De kosten bedroegen dertig stuivers per persoon, retour. Dat was relatief duur, maar de aanvraag was zó groot, dat hij al spoedig meerdere wagens op de weg had. Op zekere zondagavond passeerden er in De Bilt tussen zes en negen uur 's avonds 285 rijtuigen, die het kamp hadden bezocht. Vierduizend bezoekers per dag waren geen uitzondering. Zo had het kamp ook positieve gevolgen.

Spoedig bleek dat Marmont nieuw elan bij zijn mannen wist op te roepen. Het oefenen hield ze goed bezig en de grote manoeuvres leken net op echte veldslagen. Marmont zorgde ook voor voldoende vertier: allerlei wedstrijden werden er georganiseerd, komedianten vrolijkten de mannen op, paardenwedrennen hielden de spanning er in en nieuwsgierige Utrechtse deerntjes vielen ook wel in de smaak. Willemijntje Stam, 22 jaar en wonend buiten de Weerdpoort in Utrecht, was één van hen. Na een zondags bezoek aan het kamp, werd ze in De Bilt verkracht door een Franse soldaat. Althans, dat zei ze. Haar nadere verklaring, dat ze niet wist of de

man daadwerkelijk in haar was binnengedrongen of "alleen zijn vinger in haar vrouwelijkheid heeft gestoken", geeft natuurlijk te denken ... Niet dat het niks om het lijf had, maar soldaat Nix verklaarde dat Willemijntje zich geheel vrijwillig aan hem beschikbaar had gesteld. Ja, en toen kwam het hoge woord er uit: ze gaf toe die dag aardig dronken te zijn geweest. "De natuur, de drank, de gelegenheid en de vleierende taal van een jong en knap militair" hadden haar bewogen zich aan hem over te geven.

Zó goed kwam de stemming in het kamp er in, dat de soldaten het totale bos van "Beek en Royen" (nu Zeisterbos) leegrooften, de sparren naar het kamp sleepten en er de lanen mee beplantten. Tot groot verdriet van eigenaar P.E. Voet van Winssen van Zevenhoven, die direct een schadeclaim bij de regering indiende. Tot grote vreugde van de militairen, die er een echt park van maakten, met her en der bloemperken, gegraven grachtjes, kleine forten, alles versierd met mos en vlaggen. Een kamp van plezier, zoals een soldaat het uitdrukte.

Een kamp van smokkelaars, zoals de pachters van de belastingen op "gebrande wijnen en gedestilleerde wateren" ondervonden. Een zekere vrouw Heymans uit Den Haag bracht met vervalste vrachtbrieven 1.050 liter jenever in het kamp, en dit is maar één voorbeeld. De smokkelaars ontdoken die belastingen natuurlijk, terwijl de pachters duur voor hun rechten betaald hadden. Voor het departement Utrecht was deze pacht zelfs de grootste inkomstenpost.

Een kamp van levensgenieters, zoals blijkt uit een in augustus aan leverancier A. de Jongh in Maas-

sluis gezonden brief: of deze per omgaande 225 liter "alderbeste" wijn wilde sturen, want die "is zó in de zin bij de armée, dat kunt gij u maar niet verbeelden." Er was ook maar liefst 19.200 liter genever legaal per schip onderweg naar het kamp...

Een kamp van enorme kosten, want in de maand juli 1804 werd door het departement Utrecht ruim f 146.000,- uitgegeven, alleen ten behoeve van de Franse troepen. De eerder genoemde verhoging van de Staatsbegroting over 1804 met f 100.000,- bleek veel te weinig en moest nogmaals worden verhoogd. Ditmaal met f 600.000,-. Alsof dit nog niet genoeg was, wenste Marmont per maand f 6.000,- van de Bataafse regering te ontvangen voor de dagelijkse kosten van zijn huishouding en die van de generale staf. En natuurlijk: hij kreeg het gewenste.

Een kamp van misdaad, al zijn de bronnen daarover uitermate schaars. In het najaar van 1804 vertelde een vader aan zijn dochter dat er "een menigte vrouwlieden naar 't Camp gongen." Er is in die dagen ook een vrouw vermoord in een bos nabij het kamp.

Een kamp van onverwachte problemen. In september 1804 viel de wind in ons land enkele weken lang geheel weg. Wie zou daar vandaag de dag wakker van liggen? In 1804 wel, want de molens konden niet meer draaien en dus was er geen meel en dus kwam er geen brood... Grote paniek was het gevolg.

Tot zover een impressie van het kamp. Zoals gezegd, hopen wij hier later veel uitgebreider op terug te komen. Nu is het hoog tijd om aandacht te schenken aan een van de merkwaardigste gevolgen

van dit kamp, namelijk het oprichten van een monumentaal gedenkteken, de bekende piramide van Austerlitz.

Een blijvend monument

Zó heeft het Marmont voor ogen gestaan: een monument "dat het nageslacht in de volgende eeuwen aan ons verblijf op de vlakte zou herinneren." Die gedachte is niet bepaald de eerste die opkomt als men tegenwoordig de piramide bezoekt. Het tweede motief van Marmont, namelijk "om de ziel te verheffen van het nageslacht", functioneert ook niet meer als men naar de zandhoop – "de eeuwige deceptie" – staart. Toch was het ooit wel degelijk een glorieus monument. De bewaard gebleven tekeningen en ook de commentaren van tijdgenoten bewijzen dit.

In Holland liep de zomer van 1804 ten einde en werd het tijd om naar de kazernes terug te keren. Alleen: het weer was nog zo fraai. De mannen waren voorbeeldig getraind. In zijn tent zat Marmont te peinzen wat te doen. Toen hij op veldtocht in Egypte was, hadden de machtige piramides een onuitwisbare indruk op hem gemaakt. Zo kwam het idee bij hem op, om een weinig kostend maar indrukwekkend monument te bouwen, waaraan al zijn mannen konden bijdragen. Zo'n eenvoudig maar duurzaam monument zou bestand zijn tegen de tijd; alleen mensen zouden het kunnen verwoesten. Bovendien zou een piramide een enorme indruk maken, want in een vlak land als Holland moest zo iets wel een echte berg lijken.

Toen het plan vaste vorm had aangenomen, maakten de ingenieurs allerlei berekeningen. De piramide

kreeg zijanten van 48 meter lengte, die onder een hoek van 45° tot een hoogte van 43 meter zouden reiken. Een houten obelisk moest de bekroning vormen van dit gedurfde monument. Marmonts mannen waren direct enthousiast: ze hadden een baas met opmerkelijke ideeën!

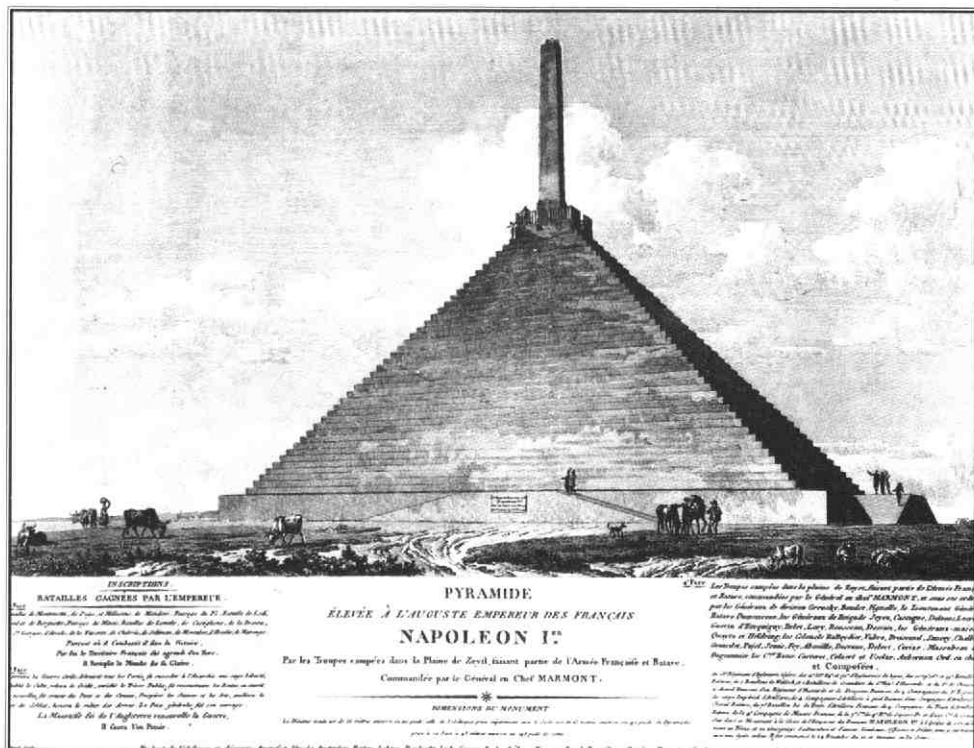
Vanaf het begin was er sprake van een monument ter ere van de keizer van Frankrijk. Een uitstekend motief om zich van de medewerking van de Bataafse regering te verzekeren, want die ontquam er niet aan dat het geld ging kosten. Het begon op 4 september 1804, toen de chef van de generale staf, Vignolle, verzocht om met de meeste spoed 3.000 schoppen en houwelen, plus 2.000 zandzakken ter beschikking te stellen. De volgende dag al antwoordde de minister van Oorlog dat het verzoek werd ingewilligd, en: "weest verzekerd van mijn hoogachting." Vignolle was vergeten om ook nog 300 kruitwagens te bestellen, maar die ging men gewoon in het magazijn in Naarden halen.

Zo kon op 9 september 1804 de eerste heiplag gelegd worden, maar niet voordat er feest gevierd werd. Eerst een inspectie, daarna

de uitreiking van het Legioen van Eer aan een groot aantal officieren en minderen. Hierna volgden allerlei spelen, en het geheel werd besloten met een diner in de open lucht voor 240 genodigden en een groots vuurwerk. Het slotnummer daarvan bestond uit een vlammeende ster, waarboven de letters "Vivre Napoléon, empereur des Français" oplamden. Toen het zover was, werd iedereen van het nodige gereedschap voorzien en ging Marmont aan het hoofd van de werkers op weg met een zak zand op zijn schouder, die hij als eerste stortte.

Nu volgde iedere dag hetzelfde ritueel: voor zonsopgang gingen drie bataljons met vaandels en muziek op weg naar de bouwplaats. Om 10 uur werden ze door drie andere bataljons vervangen. Die werden ook weer afgelost en zo rouleerden alle militairen. Men verzocht zelfs de vreemdelingen die het kamp bezochten, de handen uit de mouwen te steken, "opdat zij er zich op zouden kunnen beroemen aan den bouw te hebben meegewerkt." De ene helft van de werkers bracht in zakken of per kruitwagen de grond aan, de andere helft stortte deze op de

Piramide élevée à l'auguste Empereur des Français Napoléon Ier Kopergravure met 8-regelig Frans onderschrift door Baltard, 1804

door ingenieurs aangewezen plaatsen. Dit zandvervoer vond plaats in versnelde pas, begeleid door de slaande trom. Een algemene roffel was het teken voor een pauze. In dat half uur pauze ontvingen de soldaten een portie genever. Of beter gezegd: een portie "chenique." Dit was een soort brandewijn, gemaakt van vruchten of graan, maar van povere kwaliteit. Na zes dagen hard werken was een hoogte van veertig voet bereikt. In het midden van de zandberg werd een opening vrijgehouden om er documenten in te kunnen laten zakken.

Op 13 oktober waren de kosten voor de Bataafse republiek opgelopen tot f 6.500,-. Er waren planken, latten en spijkers nodig: konden die geleverd worden? De minister had er geen problemen mee, net zomin als met het leveren van nog eens 3.000 zandzakken. Op 14 september 1804 had de minister het volgende "verzoek" al weer onder ogen. Marmont wilde met de meeste spoed alle hand- en paardenstortkarren die voorradig waren, hebben. Hij kreeg ze. Rond 20 september was de piramide zover gevorderd, dat de kruiwagens niet meer gebruikt konden worden. Wilde de minister nog 3.000 extra zandzakken sturen? Dat wilde hij wel. De agent in Utrecht meende dat de bouw nog veel meer ging kosten, omdat hij vermoedde dat er "eenige duizenden stuks gebakken steen" besteld zouden worden, plus vier "Bentheimer steenen, waarop inscriptiën zullen uitgehouwen moeten worden," te begroten op f 2.200,-. Nu vond het Staatsbewind het wel genoeg: er mocht niets meer geleverd worden, tenzij de stellige verzekering werd gegeven dat de kosten voor rekening

van Frankrijk waren.

Op 17 oktober was het werk geklaard en de daarop volgende zondag werd dit met grote manoeuvres, feest en vuurwerk afgesloten. De minister van Oorlog was uitgenodigd, die dit met genoegen had geaccepteerd, ook al omdat hij chefstaf Vignolle opnieuw persoonlijk de verzekeringen van zijn hoogste achting kon geven. Tijdens de officiële plechtigheid las Vignolle het procesverbaal van de oprichting van dit monument voor, terwijl alle troepen in een grote cirkel rond de piramide stonden. Vervolgens sloot hij het verbaal in een loden koker, voegde daar een gouden en een zilveren munt met de afbeelding van Napoleon aan toe, plus de versierselen van het Legioen van Eer en liet de koker vervolgens in de opening naar de bodem van de piramide zakken. De schacht werd dichtgegooid en de piramide was een feit.

Hemelglobes

De piramide trok natuurlijk veel bekijks. De belangstellenden konden langs vier lanen de voet van de piramide bereiken. Onderweg had men al een schitterend uitzicht, want het terrein steeg en de wijde omgeving was boomloos. In het noorden zag men de St. Joriskerk van Amersfoort en in het westen de Domtoren van Utrecht. Iedere laan kwam uit bij een gedenksteen. De bezoeker kon een houten trap naar de obelisk beklimmen en daar werd druk gebruik van gemaakt. Keetell beschrijft dit nogal plastisch: "Zo wierden er schildwachten bij gezet. Dit belette nochtans niet dat het een ieder vrij stond dezelve te beklimmen. De meisjes, gewoonlijk wat nieuwsgierig van aart, maakten ook niet wijzig gebruik

daarvan, hetwelk zomtjids vreemde gevolgen had, doordien zij, of door vrolijkheid of door drift mistappende, vielen, waarbij de blanke billen, die anders zorgvuldig bedekt gehouden wierden, ontbloot wierden in tegenwoordigheid van toeschouwers, bij wie het gezicht van zulke hemelglobes aandoeningen van bijzondere aard opwekten. Hola! wij zouden met ons verhaal wel te ver van de weg afdwaalen!"

Het duurde nog tot maart 1805 voordat de door steenhouwer Guillot uit Amsterdam vervaardigde gedenkstenen klaar waren. Volgens een bericht waren ze "zeer konstig uitgehouwen." Alvorens de stenen vanuit Utrecht naar de piramide te vervoeren, werden deze eerst nog tentoongesteld op het Janskerkhof. Op iedere plaat was een tekst uitgebeeld.

De gedenkstenen zijn helaas verdwenen. Alles wat bruikbaar was aan de piramide is vroeg of laat door de zeer arme bevolking van Austerlitz weggehaald. Het zoon- tje van Barend Karelse en Aaltje Jansen, Johannes Cornelis, stond op 10 augustus 1814 terecht. De 14-jarige werd, samen met de 64-jarige Willem Hoevelaken uit Zeist, beschuldigd van diefstal van vier ijzeren ankers. Een van de "zerkstenen" was in stukken gebroken, waarna de ankers meege- nomen en verkocht waren "voor vier schellingen." Jan Karelse vertelde dat hij er door zijn moeder op uit gestuurd was om heiplaggen te halen. Op een kwartier lopen van de piramide vond hij vier ankers. Deze had hij op zijn kruiwagen geladen en mee naar huis genomen. Later had hij de ankers aan Hoevelaken verkocht. Hoevelaken voerde aan dat hij de

herkomst niet kende en ook niet wist dat zij bij de piramide vermist werden. De officier verklaarde beiden schuldig aan: 1. het beschadigen van goederen van het openbaar gezag en 2. diefstal. Hij eiste voor ieder een gevangenisstraf van een jaar, een geldboete van f 50,- en betaling van de proceskosten. De rechtbank achtte de beschuldigingen niet bewezen en sprak beiden vrij.

In 1885 kwamen de gedenksteden nog eens ter sprake. J.B. de Beaufort erfde het landgoed en dichtbij de piramide vond hij brokken van wat ooit een gedenksteen was geweest. In die tijd was nog bekend dat Austerlitzse dorpsbewoners stukken van deze stenen gebruikten om zuurkooltonnen mee af te dekken, of gebruikten als platen voor de haard en ook als stoepstenen. Marmont heeft een vooruitziende blik gehad.

Renovatie

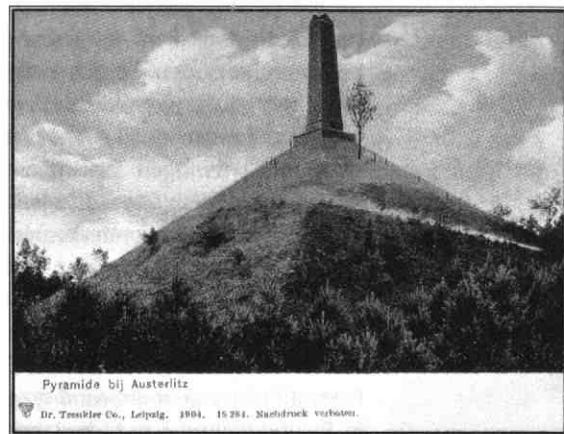
De piramide begon al spoedig tekenen van verval te vertonen. In februari 1805 werd overwogen een stenen opbouw aan te brengen. Daarvoor was bijna 2.100 m³ stenen metselwerk nodig. Ook het terrein aan de voet van de piramide wilde men eveneens bestraten en de totale investering werd begroot op f 72.750,-. Men zou verwachten dat deze kosten veel te hoog waren voor de regering. Maar – het wordt eentonig – er werd geen bezwaar gemaakt. In de krant kon men eind maart 1805 lezen dat meer dan veertig wagens met stenen uit Utrecht vertrokken waren om aan de vier hoeken van de piramide gebruikt te worden. Net als de gedenkplaten zijn deze stenen in de loop van de tijd geheel verdwenen.

“Heyschoten” gekocht

Marmont had zijn piramide “zomaar ergens” gebouwd. Wilde hij werkelijk gevrijwaard zijn van vernielingen, dan moest hij er niet alleen bewakers bij plaatsen, maar ook eigenaar van de grond worden. Hierover heeft hij iemand – waarschijnlijk P.J. van Oosthuysen – om advies gevraagd. De adviseur meldde dat het terrein “Heyschoten” – waar de piramide op stond – bijna geheel uit heide bestond, twee boerderijen en enig ontgonnen grond daargelaten. Het was een uitgestrekt gebied; de eigenaar leefde in armoede en beschikte niet over voldoende geld om te investeren in de schrale gronden. Als Marmont eigenaar zou worden, dan kon hij de gronden en boerderijen in erfpacht uitgeven. Marmont machtigde P. J. van Oosthuysen en op 16 april 1805 verscheen een niet alledaags gezelschap in Woudenberg voor de schout Matthijs van Geijtenbeek en de schepenen Willem Andries Abbema en Jacobus van Arnhem. De eerste comparant was de vrijgezel Jan Hermzen van Ginkel, eigenaar en bewoner van de hofstede “Heyschoten” en de tweede P.J. van Oosthuysen, gemachtigde. Van Ginkel verkocht zijn hofstede aan Marmont: een huis, een bakhuis, twee hooibergen, twee schaphokken, een wagenschuur en varkenshok, met bijbehorende hof, boomgaard, bouw-, weide- en veenlanden. Het geheel was ruim dertig morgen groot en strekte vanaf de Woudenbergse Grift, noord langs de Molenweg (de huidige Zeisterweg), tot aan de Heyschoter heide (ruwweg tot aan de huidige weg Maarn-Amersfoort). Verder hoorde daar een bouwland van negen morgen bij, “de Engh” genaamd, dat ten westen van de

weg Maarn-Amersfoort lag. Aan dit bezit had Marmont op zichzelf natuurlijk niets; het was hem begonnen om de Heyschoter heide. Maar Van Ginkel wilde uitsluitend zijn totale bezit verkopen. Deze heide strekte zich oost-west uit van genoemde Engh tot aan de eigendommen van Jean M. d’Amblé (“Wallenberg”) en noord-zuid van de Leuserheide tot aan (ruwweg) de Oude Woudenbergse-zandweg. Tenslotte hoorde nog een veertien morgen grote boerderij en land met de naam “De Meent”, gelegen in Woudenberg zelf, tot de verkoop. De koopsom bedroeg f 18.000,- in de hand. Tenslotte had Van Ginkel bedongen dat Marmont een geriefelijke woning zou bouwen voor hemzelf en zijn zuster Merritje van Ginkel; ze zouden daar op “Het Molenkampje” hun leven lang gratis mogen wonen. Voor landbouwwerktuigen en verdere spullen die bij de koop hoorden, betaalde Marmont nog eens f 6.000,- en zo werd hij eigenaar van de gronden waarop “zijn” piramide stond. De boerderij werd daarna in “Marmonthoeve” herdoopt en deze heeft tot bijna het eind van de vorige eeuw ten noorden van de weg Zeist-Woudenberg gestaan, tegenover “De Heygraaf”, op een

De Piramide van Austerlitz, prentbriefkaart uit 1904

afstand van ongeveer 500 meter van genoemde weg.

Bewakers

Marmont begreep heel goed dat hij de piramide niet onbeheerd achter kon laten. Hij had de eigenaar van de grond waarop de piramide was gebouwd, daarover nooit toestemming gevraagd.¹ De Fransen stonden bij de Hollanders bepaald niet in een goed blaadje en zodra de militairen vertrokken waren, kon er dus van alles met "zijn" piramide gebeuren. Vandaar dat Marmont dicht bij de piramide een put en een drietal barakken wilde aanleggen voor "de oude soldaaten"² die de piramide gingen bewaken. Daarvoor ging hij naar Amsterdam, waar hij op 5 september 1805 compareerde voor notairs J. Fabius. Hij verklaarde het monument eeuwigheids-waarde te willen geven en het begin van een dorp moest daartoe de eerste aanzet zijn. Om dit begin onder een gunstig gesternte te plaatsen, droeg hij het beheer van "Heyschoten" op aan het stadsbestuur van Amsterdam, de stad die hij dankbaar was voor hun blijven van waardering en genegenheid voor zijn persoon. Het jaarlijkse positieve saldo van de exploitatie van het langgoed moest in drie gelijke porties verdeeld worden tussen de door hem benoemde bewakers. Personen die zich in de toekomst bij de piramide wilden vestigen, konden stukken hei in eigendom ontvangen. Wel moesten zij deze hei binnen drie jaar ontginnen en er een onderkomen op bouwen; zo niet, dan moesten de gronden teruggegeven worden. De door Marmont benoemde drie bewakers waren ten eerste Barend Philips, geboren rond 1774 in Raalte. Philips was tijdens ge-

vechten in de omgeving van Petten geraakt door een vijandelijke musketkogel, "welke hem het hoofd van onder de beiden slaapbeene doorboort hadde." Dit veroorzaakte hem zoveel last, dat hij – in 1804 nog grenadier in het kamp – verzocht om gepensioneerd te worden. "Deeze braave krijgsman heeft altoos zijnen stand in vaderlands eer gemaakt, zowel door zijn gedrag als door zijne bethoond dapperheid", zodat pensioenering op zijn plaats was. De tweede benoemde bewaker was Germain la Croix, maar deze naam werd al spoedig vervangen door die van Louis Fauré. Van hem is verder niets bekend, evenmin als van de derde bewaker, Jean Baptiste la Roche. Marmont zegde aan deze bewakers elk dertig schapen, een koe, een paard, een kar en nog enkele andere zaken toe. Het loon bedroeg f 1,- per persoon per dag.

Vroeg verval

In 1806 heerste er in Holland een grote droogte. Ook de piramide "droogde uit" en de obelisk kwam gevaarlijk scheef te staan. De minister van Oorlog wilde het monument graag behouden en hij gaf timmerman Verdonk uit Zeist op 5 juni 1807 opdracht een blijvende herstelling uit te voeren. Verdonk maakte diepe gaten rondom de obelisk om de dwarsbalken van het fundament weer horizontaal te kunnen leggen. Met behulp van touwen en dommekrachten lukte dat. Het karwei nam twee maanden in beslag en de kosten bedroegen f 256,-. Toch bleek het een lapmiddel, want in 1808 gaf koning Lodewijk Napoleon opdracht de obelisk te verwijderen. Het bouwsel ontsierde de piramide en kon haar ook beschadigen. De "bezodding" moest van hem

wel hersteld worden. De opdracht ging op 15 juni 1808 naar aannemer Fischer uit Utrecht.

Ontevreden bewakers

Met name de twee Franse bewakers, Fauré en La Roche (alias Le Petit), waren niet tevreden over de gang van zaken. Wat Marmont hen had beloofd – een koe, een paard en schapen – hadden ze nooit gekregen, in tegenstelling tot de Hollandse bewaker. Ook mest voor hun grond en gratis levensmiddelen – die sommige kampbewoners wel ontvingen – kregen ze niet. Die Hollander had zijn beesten bij gebrek aan weiland en voer "zodanig zien verminderen, dat hij genoodzaakt was dezelve te verkopen." Daar wrong natuurlijk de schoen: de twee Fransen hadden geen dieren kunnen verkopen en dus minder inkomsten gehad. Klachten, gericht aan het bestuur van Amsterdam, haalden niets uit en daarom richtte het tweetal zich in 1807 tot koning Lodewijk. Deze liet een onderzoek instellen, waaruit bleek dat de klagers het zeker niet gemakkelijk hadden, maar dat zij anderzijds f 250,- ineens hadden ontvangen van Marmont, plus nog eens ieder f 7,- per week extra boven hun salaris, plus een schenking van de Fransman Gohier, commissaris-generaal van de commerciële betrekkingen tussen Frankrijk en de Bataafse republiek, groot f 850,- en te verdelen tussen de drie bewakers. Tenslotte kregen ze van de pachter van de Marmonthoeve "wekelijksch twaalf pinten zoetemelk en 36 pinten gekarde melk" als vervanging voor de nooit ontvangen koe. De koning wees daarom in 1808 hun klachten af, waarop ze zich acht jaar lang niet meer hebben

laten horen. Toen brak 1816 aan. Op 3 februari werd er voor notaris J. Fabius te Amsterdam een akte gepasseerd, waarin de drie voormalige militairen verklaarden ieder f 2.000,- ontvangen te hebben van Marmont, als schade-loosstelling voor het per die datum vervallen van hun baan en de daarbij behorende toelage. Deze som hebben zij aanvaard "met een volkomen dankbaarheid voor de milde behandeling door zijne excellentie." Daarmee was voor Marmont de weg vrij om "Heschoten" te verkopen aan jhr. mr. Hubert M.A.J. van Asch van Wijck. De hoeve omvatte toen ca. 30 morgen bouw- en weiland en ruim 800 morgen heide.

Herstel

De familie Van Asch van Wijck heeft tot in de jaren '80 van de vorige eeuw op "Marmonthoeve" gewoond; uit die periode stamt een foto van het huis. Het duurde tot 1845, voordat de verbrokkeling van het bezit begon. Dat jaar verkocht jhr. mr. Matthias M. van Asch van Wijck uit Utrecht dat deel van de bezittingen waarop de piramide stond aan een zekere Van Haeften. Bij het verkochte hoorde een huis, dat Willem van Garderen huurde voor f 100,- per jaar en dat als herberg fungeerde. Aardig detail: in plaats van de obelisk stond er nu een met stro bedekt hutje op de piramide, waar men via een slingerpaadje naar toe kon om van het fraaie uitzicht te genieten. Nog een aardig detail: Gerrit en Gijsbert Dorrestein, Dirk van der Haar en Gerrit Lagemaat hadden – en behielden – het recht om "heide en plaggen te halen voor eigen gebruik", waarvoor zij in totaal f 25,- per jaar betaalden. Van de familie Van Haeften ging

de piramide en omgeving in 1876 voor f 5.270,- over in handen van Anna A. Stoop, douairière Arnoud J. de Beaufort te Utrecht. De omschrijving luidde: "De van ouds bekende uitspanning en herberg aan de straatweg van Woudenberg naar Zeist 'de Piramide', bestaande in huis, stal, schuur, deelschuur met varkenshok en hooi- of koornberg, voorts grooten tuin, boomgaard, bouwland, kweek, lanen, eiken- en dennenbosschen, heide- en driestvelden met de gemelde piramide." Het huis en ook het "recht van plaggen en strooing halen voor eigen gebruik" waren tot 1 november 1887 verhuurd aan Dirk van Kolfshoten voor f 40,- per jaar. Het is de eerste keer dat de naam Van Kolfshoten opduikt. Nazaten van hem exploiteren nog steeds de uitspanning.

De familie De Beaufort begon in 1879 met het restaureren van de piramide en opnieuw valt op dat er stenen aan te pas kwamen: 10.000 stuks, die voor f 11,- van Utrecht naar de piramide vervoerd werden. De arbeiders verdienden 15 cent per uur. Er is iets met stenen en de piramide: ook deze stenen zijn allen verdwenen. In 1880 werd er bijna f 2.500,- aan de piramide uitgegeven (waaronder f 700,65 voor stenen) en in 1881 f 2.000,-.

In 1882 komen we de eerste en nog jarenlang volgehouden houtverkoop "aan de piramide" tegen; deze bracht f 3.164,40 op. Toen in 1885 de burgemeester van Woudenberg, J.B. de Beaufort, de piramide en het terrein erfde, vond hij delen van de hardstenen platen, die ooit de glorie van de Fransen verkondigd hadden. Hierdoor werd De Beaufort dusdanig enthousiast, dat hij liet onderzoeken of het mogelijk was de loden

bus terug vinden. Hij schakelde het commando van het korps genietroepen te Utrecht in, dat hem in 1888 voorstelde een mijngang tot in het hart van de piramide aan te brengen. Hiervoor konden rijksmaterialen gebruikt worden. Een officier, een onderofficier en vier geniesoldaten zouden zestig werkdagen nodig hebben voor de klus, terwijl de kosten f 750,- zouden bedragen. De commanderende luitenant-kolonel vond "dit cijfer vrij hoog voor een twijfelachtig resultaat." Dat vond De Beaufort ook. Het bleek goedkoper te zijn om in het midden een schacht te graven à raison van f 200,- en de loden bus werd in 1893 inderdaad gevonden. Helaas, de inhoud was vrijwel geheel vergaan. Van de naamlijst bleek alleen de houten rol bewaard en slechts een enkele penning bleek de tand des tijds weerstaan te hebben.

Ondanks deze teleurstelling vormde de piramide voor De Beaufort een boeiend stuk historie en hij besloot de twintig meter hoge zandhoop weer in oude luister te herstellen. Architect Cuypers ontving opdracht een stenen obelisk te ontwerpen. Na enige aanpassingen werd het definitieve ontwerp goedgekeurd en de bouw begroot op f 4.200,-.

Zo kreeg de piramide weer een groot deel van de oude luister terug. Opnieuw kon zij beklommen worden en vanuit de obelisk had men een bijzonder fraai uitzicht over de zeer verre omstreken. Aan de voet van de piramide vonden allerlei activiteiten plaats. Allereerst was daar natuurlijk de herberg, later het hotel van de familie Van Kolfshoten. Clinge Doorenbosch (was hij de eerste prof-dichter?) dichtte in de dertiger jaren van deze eeuw:

't Schoonste landschap, 't verst verschiet,
Aanschouwt men op de Piramid'.
Zoekt ge rust in bosch en dreeven,
van 't vermoeide arbeidsleeven,
komt dan kleinen, komt dan grooten,
naar 't hotel van Kolfschoten'.

Dit fraaie gedicht stond afgedrukt op de achterkant van de toegangskaartjes naar de piramide. Regelmatig vonden in het hotel houtverkopen plaats; hout, dat uit de omliggende bossen van de familie De Beaufort afkomstig was. Wijlen Teunis de Man (1906-1990) herinnerde zich dat kort voor zijn overlijden nog goed:

"En dan ééns in 't jaar, dan had je an de piramied zo'n houtverkoop, een openbare verkoping, dus dan werden van de Treek en hier van Austerlitz en van de Hoogt en van de Laagt, werden allemaal percelen hout gehaald, boeren-geriefhout noemden ze dat, dat hebben ze tegenwoordig niet meer nodig. En dan was de verkoping, openbare verkoping. Dus d'r waren wel een paar honderd boeren. Toen die tijd kostte een borreltje nog vijf cente, hè? Je had 's avonds een stel boeren, dat was niet mooi meer, en dan liep er één gemeenteveldwachter uit Woudenberg. 'k Ken 'm nog zo voor me halen, 't was net Bromsnor. Stekeleburg heette die, met zo'n rottinkie, Spaanse riet in de hand en hij slóeg ze, hè, dat ze ... en het was uit, er gebeurde niks meer. Met één mannetje! En een grote bek had-ie bij zich! 't Was maar een klein kroegie hoor, die hele piramide!"

Ook was de herberg een pleisterplaats voor boeren, onderweg naar of terugkerend van de Utrechtse markt. Soms ook het einddoel van groepen, die iets te vieren hadden of er gewoon eens uit wilden. De Man opnieuw:

"Vooral midden in de zomer kwamen [ze] uit Utrecht, wijk C en die gingen met Jan Pleziers met hardstikke vol en achterin dat kattedakke zo'n vent met zo'n trekorgel en dat ging allemaal naar de piramied, en drinken! verschrikkelijk. En dan soms dan smeten ze een hele hand klein geld over de weg, weet je wel? Over de straatklinkertjes, twee peerden d'r voor, koetsier dronken op de bok hè? Daar ging het heen."

Dichtbij het hotel was een schietbaan gelegen – de restanten zijn nog steeds zichtbaar – die gebruikt werd door de Koninklijke Nederlandsche Jachtvereniging "Nimrod." Van hun schietwedstrijden uit 1929 is een affiche bewaard gebleven.

Toen het toerisme op gang begon te komen, wilde ook de familie Van Kolfschoten daarvan hun deel hebben en schafte zich een aantal limousines aan, waarmee de gasten werden aan- en afgevoerd naar de dichtstbijzijnde stations. Nogmaals De Man:

"Een deftig hotel? Ben je gek! Vroeger waren ze ook blij dat er een bodewagen aankwam, uit Woudenberg, weet je wel? In de hevige ouwe tijd hebben ze nog een eigen auto gehad, die gasten gingen afhalen. Maar ik zie opoe Kolfschoten ... ze had hoeveel jongens? En d'r liepen d'r nog een kwakkie kelners en dan 's avonds, 'k zie ze nog zitte: met zo'n grote schulk [schort] voor, opoe Kolfschoten, en dan kwamen die jongens allemaal dat geld, dat kwamen ze in die schulk gooien, want opoe was de kassa hoor! Nee, het was ook maar, net as 'Oud-Londen' vroeger, maar een kroegie!"

En toen ... toen begonnen de bomen bij de piramide de hemel in

te groeien. Nou ja, de hemel, maar ze werden wel steeds hoger. In dit tijdschrift verscheen op blz. 70-71 van jaargang 1962 al een pleidooi om de bomen rondom de piramide te verwijderen. Het heeft niet mogen baten.

Vandaag de dag is de toren ook niet meer toegankelijk voor het publiek. Zodat men, staande bij het toegangshek, van terugkerende bezoekers vrijwel uitsluitend negatieve geluiden hoort. Jammer van dit cultuur-historische monument. Voorgoed vergane glorie? Dat mag niet waar zijn, want daarvoor is dit gedenkteken té uniek. De eerste Europese piramide mag geen "eeuwige deceptie" blijven, maar verdient een nieuwe toekomst, zodat zij in haar jubileumjaar 2004 opnieuw de ongetwijfeld dan te houden grootse "manoeuvres in het vuur" vanuit haar trotse hoogte kan gadeslaan. Onze generatie is het tegenover zichzelf, tegenover ons nageslacht en niet in het minst tegenover de stichter van dit unieke monument, Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont verplicht een restauratie uit te voeren.

Verantwoording

Gebruikte afkortingen

ARA	Algemeen Rijksarchief Den Haag
GAA	Gemeente archief Amsterdam
Gotha	Almanac de Gotha (1805)
HWA	Historische Werkgroep Austerlitz
HvU	Hof van Utrecht
MvO	Ministerie van Oorlog
SvU	Staten van Utrecht
UA	Utrechts archief
UC	Utrechtsche Courant
UV	Utrechtsche Volksalmanak

Bronnen

Beaufort, de; fam.arch., toegang R-53 gevolgd door inv.nr.; Utrechts archief
Dumonceau, fam.arch.; toegang 2.21.056 gevolgd door inv.nr., ARA.
Eerste Aanleg te Amersfoort, archief van Rechtbank van; toegang 102-1, gevolgd door inv.nr.; UA
Fonds Marmont, Archives Municipale, Châtillon-sur-Seine, Frankrijk; stukken met betrekking tot het kamp, in bezit van Historische Werkgroep Austerlitz
Hof van Utrecht, archief van; toegang 39-1, gevolgd door inv.nr., UA
Ministerie van Oorlog, toegang 2.01.14.02, gevolgd door inv.nr.; ARA
Rijckevorsel, familie-archief Van; toegang R-87, UA
Staatsbosbeheer, informatiebord in boswachterij Austerlitz. 1997
Stadsbestuur; archief stedelijke regeringen 1795-1815, Stadsbestuur Utrecht nr. III, gevolgd door inv.nr.; UA
Staten van Utrecht, archief van; toegang nr. 33, gevolgd door inv.nr.; UA
Woudenberg, Dorpsgerichten inv.nrs. 2349, 2351; UA

Literatuur

Beaufort, W.H. de (1881-1976) *De geschiedenis van de boswachterij Austerlitz* (naar mededelingen van), z.j.
"Eigen Haard" (Haarlem 1893)
Floriet, Lucien Marmont, *maréchal d'Empire 1774-1852* (Châtillon-sur-Seine 1996)
Frederiks, P.J. *De piramide van Austerlitz, eene historische studie* (1885)
Keetell, H., *Beschrijving van de stad Utrecht tijdens de Franse bezetting (1803-1805) met daarin opgenomen het Kamp bij Austerlitz onder generaal Marmont*, uitgegeven in *Het dagboek van eenen ooggetuige* (Utrecht 1863)
Lacan, Jean de; soldaat 92e regiment infanterie; schets over verblijf op de Zeister heide (1805)
Sabron, F.H.A., *De stichting en de eerste vijf jaren van het bestaan van Austerlitz in "De Navorscher"* (1915)
Utrechtsche Volksalmanak (Utrecht 1852)

Onderwerpen

- Bataafse leger; toestand van: Frederiks
- Bewakers; aanstelling van: bijlagen vergaderingen van de raad, inv.nr. 5053 nr. 112; GAA
- Bewakers; onderhoud van: Sabron
- Doorenbosch, Clinge: HWA inv.nr. 75; interview Teunis de Man; Austerlitz 1990
- Financiële problemen stad Utrecht: Stadsbestuur 222; UC 14.3.1804
- Franse troepen; kosten legering van: MvO toegang 2.10.14.02 blz. 128
- Griethuyse, bestemming en bewoners: Rijckevorsel 829
- Heyschoten; advies pacht en koop: Fonds Marmont
- Heyschoten; beheer opgedragen aan stadsbestuur Amsterdam; bijlagen vergaderingen van de raad als voren
- Heyschoten; koop en verkoop door Marmont: Woudenberg; De Beaufort 1737
- Huisvesting Utrecht: UC 16.3.1804, 28.3.1804, 20.8.1804; Stadsbestuur III, nrs. 218-220, 298, 342, 343; MvO 668
- Inkwartiering Utrecht, protesten Staatsbewind: MvO 668
- Keukens en paardenstallen; bouw en supervisie: MvO 666, 670, 671, 688
- Leger; kosten instandhouding: SvU 1249-5, 1251-24; Dumonceau 22; Rijckevorsel 901; MvO 681, 583, 686, 691, 692, 697
- Manoeuvres; eerste: MvO 677; UV; UC 6.8.1804
- Marketensters; oproep aan: SvU 1241-24; HvU 92-91; Frederiks; MvO 667
- Marmont; afkomst, opleiding en karakter: Floriet
- Marmont; benoeming opperbevelhebber: Fonds Marmont; MvO 668
- Marmont; eisen levering paarden en wagens: SvU 1241-25
- Marmont; intocht Utrecht UC 29.2.1804
- Marmont; tent van: MvO 653, 688; Keetell
- Marmont; visie op beste leger aller tijden: Frederiks
- Meisjes; misbruikt in De Bilt: Dumonceau 22

- Monument; overwegingen oprichting van: Frederiks; De Lacan
- Moord op vrouw: HvU 92-91
- Philips, Barend: MvO 699, 709
- Piramide; afmetingen: EigenHaard
- Piramide; bestrating en stenen: MvO 737; Fonds Marmont; UC 25.3.1805
- Piramide; bouw: Frederiks
- Piramide; feest bij: Frederiks; UC 9.9.1804
- Piramide; beschrijving gedenksteden: Gotha
- Piramide; bezichtigingsobject: Keetell
- Piramide; gedenksteden vernield: Eerste aanleg 16; W.H. de Beaufort
- Piramide; gereedkomen van gedenksteden: Keetell; UC 8.3.1805
- Piramide; herstel van: Beaufort 1703, 1705, 1706, 1747, 1804
- Piramide; materialen voor bouw: MvO 690, 691, 694, 695
- Putten; aanleg van: Frederiks; SvU 1251-29
- Staatsbewind; bijstelling begroting 1804: MvO 665
- Sterke drank; problemen invoer van: Dumonceau 875; Rijckevorsel 830; SvU 1241-26, 1249-5, 1251-23, -24; MvO 691, 694, 695, 697
- Troepensterkte: MvO 653, 667, 671, 684, 688; Staatsbosbeheer
- Utrecht; gebeurtenissen in stad en omgeving: Keetell
- Voet van Winssen; klachten bomenroof en verzoek schadevergoeding: MvO 671, 673
- Vorderingen wagens en schade voor boeren: SvU 1241-25; MvO 676
- Wagens en schuiten; verhuur van: Keetell; UC 13.8.1804
- Wijn: Rijckevorsel 829
- Windstilte: SvU 1241-26, 27; Fonds marmont; Rijckevorsel 829
- Zeist; aanloop tot kamp bij: MvO 660

Noten

- 1 Ten onrechte wordt onder andere in "De Navorscher" 1915 gesteld dat Marmont het terrein voor aanvang van de bouw had gekocht.
- 2 Oude soldaten hier bedoeld als voormalige soldaten.